

Niels Bentsen, fyrrverandi ríkisumboðsmaður:

Ríkisumboðið endurskoðast

-Allur Ríkisumboðsstovnurin eigur at endurskoðast líta vit at gongdini í Føroyum og viðurskiptunum millum Føroyar og Danmark. Føroyar eru tað einasta staðið, har ein danskur embætismaður hevur sæti í einum fólkavaldum ráð, og verður heimastýrslógin broytt einaferð, er tað nærliggjandi at seta úr gildi skipanina, har ríkisumboðsmaðurin hevur sæti í lögtingunum.

Hetta skrivur fyrrverandi ríkisumboðsmaður Niels Bentsen í eini grein í danska blaðnum "Administrativ Debat". Sosialurin hevur fingið loyvi til at endurprenta hesa greinina, sum ber heitið "Hvem styrer det færøske hjemmestyre? - samspillet mellem hjemmestyret, rigombudsmanden og de danske myndigheder".

Tað er greitt, at Ríkisumboðið sum stovnur, fer at koma nógv meira í fokus í hesum árinum, og tí er áhugavert at fáa meira at vita, hvat hesin stovnurin stendur fyri og annars um samspelið millum heimastýrið, ríkisumboðið og donsku myndugleikarnar.

Af Niels Bentsen, stiftammand, rigombudsmand på Færøerne fra 1981 til 1988.

Hjemmestyreløven

Den umiddelbare anledning til etableringen af et hjemmestyre for Færøerne var 2. verdenskrig. Inden da havde øerne status som et dansk amt, men dog med et lagting med særlige beføjelser set i sammenligning med et dansk amtsråd. Lagtinget kunne f.eks. fremsætte forslag til nye love for Færøerne, ligesom forslag til love, der udelukkende vedrørte Færøerne, så vidt muligt skulle forelægges Lagtinget til behandling, forinden de blev sat i kraft.

Under 2. verdenskrig var forbindelsen mellem Færøerne og Danmark totalt afbrudt, idet Færøerne var besat af Storbritannien. Efter krigens ophør var det givet, at Færøerne efter fem års faktisk selvstyre, hvor man havde klaret sig økonomisk godt, ikke kunne vende tilbage til den gamle amtsstilling. Ikke mindst på baggrund af at den færøske selvstændighedsbevægelse havde haft medvind under krigen, blev der hurtigt fra færøsk side rejst ønske om en ny styrelses-ordning.

Forhandlingerne om en hjemmestyreordning for Færøerne foregik i to omgange. Første gang i 1946, men da resultatet heraf blev forkastet ved en folkeafstemning på Færøerne med et meget lille flertal, blev der efter et ekstraordinært

lagtingsvalg, udskrevet af den danske regering, forhandlet påny. Resultatet heraf blev lov nr. 137 af 23. marts 1948 om hjemmestyre for Færøerne.

Efter hjemmestyreløven anerkendes det færøske folkesamfund som selvstyret inden for rigsenheden og inden for de i hjemmestyreløven angivne rammer. Hjemmestyret er organiseret i den folkevalgte repræsentation, Lagtinget, og den af dette oprettede forvaltning, Landsstyret.

Hjemmestyrets saglige kompetence er baseret på en adskillelse mellem færøske særanliggender og rigets fællesanliggender. I et bilag til loven er opregnet de sagsområder, som hjemmestyret kan bestemme skal overgå til hjemmestyret som særanliggender. Overtagelse af et særanliggende medfører en overgang af den lovgivende og administrative myndighed, samt at de hermed forbundne udgifter påhviler hjemmestyret. I et andet bilag er angivet nogle yderligere sagsområder, som der kan forhandles om, i hvilket omfang de kan gøres til særanliggender.

Hjemmestyrets beføjelser begrænses dog af traktatnæssige og andre internationale rettigheder og forpligtelser og af rigsmyndighedernes kompetence til at afgøre spørgsmål angående rigets forhold til udlandet. Som »absolutte« fællesanliggender, der således ikke kan overtages, betragtes statsforfatningen, uden-

rigspolitiske anliggender, forsvar og de almindelige retssystemer for civilretten samt strafferetsplejen.

Hjemmestyreløven anerkender det færøske flag og det færøske sprog som hovedsprog, og to medlemmer af Folketinget skal vælges på Færøerne. Ved hjemmestyreløven blev stillingen som rigsbudsmand oprettet. Han er efter loven rigets øverste repræsentant på Færøerne og leder af rigets administration på øerne. Han har adgang til Lagtinget og til at deltage i forhandlinger om fællesanliggender, dog uden stemmeret.

Udviklingen siden 1948

En lang række sagsområder blev overtaget som særanliggender af hjemmestyret umiddelbart efter 1948. Dette gjaldt f.eks. Færøernes egen styrelsesordning, skatter og afgifter, kommunale forhold, boligsager, arbejdsforhold, finansvæsen, dele af uddannelsesområdet, kulturelle institutioner, havne- og trafikvæsen og erhvervsanliggender. Senere er også bl.a. råstoffer i undergrunden blevet overtaget (1993). De overtagne områder er herefter blevet administreret af landsstyret med hjemmel i lagtingslove.

Tilbage som fællesanliggender, der endnu ikke er overtaget som særanliggender, selv om der er mulighed herfor, er først og fremmest de store udgiftskrævende områder socialvæsenet,

sundhedsvæsenet og størstedelen af undervisningsvæsenet, nemlig folkeskolen og erhvervsuddannelserne. Disse områder blev tidligere administreret af rigsbudsmanden eller direkte af vedkommende danske ministerier.

Den danske indflydelse på administrationen af disse fællesanliggender blev dog kraftigt beskåret i 1970'erne, ved at hjemmestyret efter aftale med regeringen med hjemmel i hjemmestyreløvens paragr. 9 overtog administration af socialvæsenet, sygehusvæsenet, folkeskolen, læreruddannelsen, fritidsundervisningen og erhvervsskolerne, men dog fortsat således at de hidtil gældende danske refusionsordninger blev bevaret. Først i 1988 blev indført en bloktilskudsordning. Samtidig overførtes administrationen af den primære sundhedstjeneste og særforsoget til hjemmestyret. De pågældende områder administreres fremover også på grundlag af lagtingslove, men her udstedt med hjemmel i danske rammeloove.

Juridisk har de danske myndigheder således ved hjemmestyreløven – og de i medfør heraf gennemførte overtagelser – afskåret sig fra at styre det færøske samfund på langt de fleste sagsområdene. Der er hjemmestyrets egne organer, Lagtinget og Landsstyret, der træffer beslutningerne af betydning for færingenes hverdag. Set i relation til den aktuelle økonomiske

Niels Bentsen, fyrrverandi ríkisumboðsmaður skrivur

krise på Færøerne betyder dette, at de foretagne overinvesteringer i infrastrukturen og erhvervsudviklingen – og de hermed forbundne landskassagarantier og låneoptagelser – har kunnet ske alene i kraft af færøske beslutninger og uden nogen form for dansk medvirken.

De politiske relationer

Forholdet mellem Færøerne og Danmark kan imidlertid ikke alene betragtes juridisk, men må også ses politisk. For at forstå den hidtidige danske »Færø-politik«, er det nødvendigt at se på de interne færøske politiske forhold. Hermed sigtes først og fremmest til den opdeling, der er i færøsk politik mellem samhörighedspartier og løsrivelsespartier. Forholdet til Danmark er derfor et led i den daglige

politiske debat på Færøerne. På denne baggrund har man fra dansk side været meget tilbageholdende med at gå færingerne for nær, idet handlinger af denne art straks bruges i det interne politiske spil. Specielt da samhörighedspartierne, Det færøske Socialdemokrati og Sambandspartiet, har nære relationer til henholdsvis Socialdemokratiet i Danmark og Venstre. Hertil kommer nogle mere konkrete forhold af betydning.

I 1946 var der efter folkeafstemningen flertal i Lagtinget for løsrivelse, men da regeringen fandt en løsrivelse grundlovsstridig, udskrev den ekstraordinært lagtingsvalg. Dette gav flertal for samhörighedspartierne. Den færøske løsrivelsesbevægelse tilgav aldrig Danmark dette »over-